

Захаров Олександр Іванович

кандидат економічних наук, професор,

Директор ННІ менеджменту безпеки

Університету економіки та права «КРОК»

Комплексне забезпечення безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємств

У статті розглянуті теоретичні питання пов'язані з комплексним забезпеченням безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємств України в умовах глобалізації економіки. Розглянуто структура комплексної системи економічної безпеки підприємства яке здійснює зовнішньоекономічну діяльність та запропоновано модель її функціонування.

В статье рассмотрены теоретические вопросы, связанные с комплексным обеспечением безопасности внешнеэкономической деятельности предприятий Украины в условиях глобализации экономики. Рассмотрена структура комплексной системы экономической безопасности предприятия и предложена модель ее функционирования.

In the article the teoretical issues of the complex providing of security of foreign economic activity of Ukrainian enterprises in the conditions of globalization of economy are considered. The structure of the complex system of economic security of enterprise is considered and the model of its functioning is offered.

Ключові слова

Система економічної безпеки, економічна безпека, підприємство, зовнішньоекономічна діяльність, модель, служба економічної безпеки, механізм управління, небезпеки, загрози, механізм взаємодії.

Постановка проблеми

В умовах глобалізації економіки на економічну безпеку підприємств, які здійснюють зовнішню економічну діяльність впливають багато факторів небезпек, загроз та ризиків. Це обумовлено тим, що світова економіка знаходиться у нестабільному стані який є наслідком світової фінансово-економічної кризи. В цих умовах забезпечити стабільну роботу та розвиток підприємства на зовнішньому ринку можливо тільки на основі комплексного підходу до створення його системи економічної безпеки. В основі якої лежать власні ресурси підприємств та можливості зовнішніх організацій щодо протидії несприятливим зовнішнім факторам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питанням економічної безпеки присвятили свої дослідження багато вітчизняних та іноземних вчених зокрема Андрійчук В. Г., Кириченко О. А., Минаєв Г. А., Пригунов П.Я., Козаченко А. В. та інших. Але проблема забезпечення безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємств розглянута недостатньо. Автори розглядають дану проблему в основному тільки з позиції діяльності служб безпеки підприємств щодо забезпечення збереження майна та вантажів у період транспортування різними видами транспорту. Це, безумовно, важливий напрямок діяльності системи безпеки підприємств, але він не вирішує проблему економічної безпеки в цілому. На наш погляд, недостатню увагу приділено комплексному підходу щодо забезпечення безпеки при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності.

На даний час потрібні нові підходи до побудови системи комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств, зокрема при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності.

Невирішені раніше частини загальної проблеми

Сучасним підприємствам доводиться працювати в умовах глобалізації економіки. У цих умовах найважливішим завданням власників і керівників підприємства і його системи безпеки є рішення проблеми пов'язаної з розробкою ефективної політики й стратегії протидії зовнішнім та внутрішнім небезпекам та загрозам. Для цього необхідно використовувати ефективні технології, форми і методи протидії несприятливим факторам світової та вітчизняної економіки. Рішення цієї проблеми значною мірою ускладнене тим, що темпи розвитку теорії та практики забезпечення економічної безпеки зокрема зовнішньо економічної діяльності відстають від розвитку реальної економіки. І як наслідок в наступний час відсутні наукові рекомендації, що до створення ефективних систем забезпечення безпеки підприємств при здійсненні зовнішньої економічної діяльності.

Формування цілей статті

Метою статі є розробка комплексної системи економічної безпеки підприємства яке здійснює зовнішню економічну діяльність та моделі функціонування комплексної системи економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження

В теперішній час на діяльність підприємств, які здійснюють зовнішню економічну діяльність, постійно і сильно впливають різні зовнішні й внутрішні несприятливі фактори. Сфери небезпек і загроз постійно виникають і трансформуються на глобальному й регіональному ринку, у національній економіці, у галузі економіки й на самих підприємствах. У цих умовах для забезпечення стабільної роботи й розвитку підприємств необхідно побудувати таку систему економічної безпеки, що на основі інтеграції власних ресурсів підприємства й ресурсів зовнішніх зацікавлених державних і недержавних організацій змогла б здійснювати комплексну

протидію всім реальним і потенційним небезпекам і загрозам його економічної безпеки. Варіант побудови комплексної системи економічної безпеки підприємств, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, нами представлений на рисунку 1.

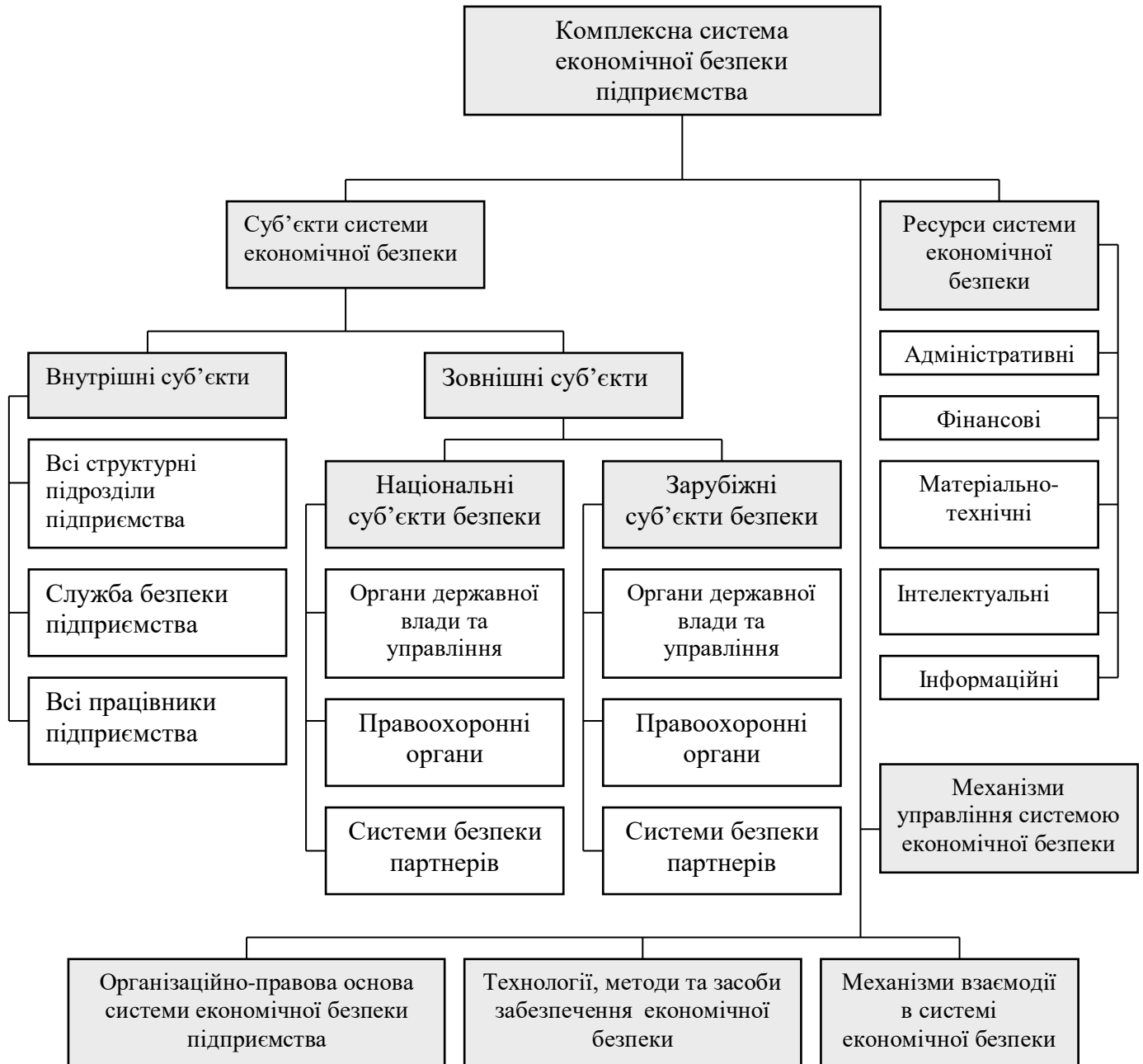

Рис. 1 . Структура комплексної системи економічної безпеки підприємства яке здійснює зовнішньоекономічну діяльність

У якості основних структурних компонентів комплексної системи економічної безпеки ми пропонуємо розглядати:

- суб'єкти комплексної системи економічної безпеки підприємства;
- ресурси комплексної системи економічної безпеки;
- організаційно-правову основу побудови й діяльності комплексної системи економічної безпеки;
- механізми управління комплексною системою економічної безпеки;
- механізми взаємодії в системі економічної безпеки;
- технології, методи та засоби забезпечення економічної безпеки.

Суб'єкти комплексної системи економічної безпеки підприємств, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність можна розділити на дві основні групи.

Перша група – це внутрішні суб'єкти комплексної системи економічної безпеки підприємств. До них відносяться всі структурні підрозділи підприємств незалежно від їхнього функціонального призначення, штатна служба безпеки підприємства й весь персонал підприємств.

На підприємстві повинна бути створена атмосфера, при якій кожний його структурний підрозділ, виконуючи покладені на нього завдання, повинен враховувати можливі наслідки своєї діяльності для стану економічної безпеки підприємства. Кожний член трудового колективу від директора до рядового працівника повинен добре розуміти, що від його поведінки в офіційній і неофіційній обстановці, від вчинків і слів, від якості виконання покладених функціональних обов'язків тією чи іншою мірою залежить економічна безпека підприємства.

Особливе місце й роль серед внутрішніх суб'єктів комплексної системи економічної безпеки підприємства належить його штатній службі безпеки. Це обумовлено тим, що до складу служби безпеки входять фахівці, які володіють спеціальними знаннями, уміннями й навичками в сфері економічної безпеки. Здатні застосовувати сучасні технології, технічні засоби, форми й методи протидії небезпекам і загрозам для діяльності

підприємства, проведення моніторингу й аналізу процесів, які відбуваються у світовій і національній економіці, а також у житті суспільства, які прямо або побічно впливають або можуть вплинути на стан економічної безпеки підприємства. Об'єктивно будучи ядром комплексної системи економічної безпеки підприємства, служба безпеки здійснює планування її діяльності, а також інформаційно-методичне забезпечення й взаємодію всіх структурних підрозділів підприємства й зовнішніх суб'єктів системи економічної безпеки при підготовці й проведенні заходів щодо протидії внутрішнім і зовнішнім небезпекам і загрозам.

Друга група – це зовнішні суб'єкти комплексної системи економічної безпеки підприємств. Склад цієї групи значно складніший, ніж першої. З огляду на те, що ми розглядаємо комплексну систему економічної безпеки підприємств, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, доцільно виділити дві підгрупи, від яких у значній мірі залежить наскільки ефективно буде забезпечена економічна безпека, особливо при взаємодії з іноземними партнерами.

Перша підгрупа включає національні суб'єкти системи економічної безпеки підприємств. До них відносяться, в першу чергу, органи державної влади й управління, які курирують діяльність даних підприємств. Особлива роль у забезпеченні економічної безпеки підприємств при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності належить правоохоронним органам – МВС, СБУ, а також Митній службі. З огляду на те, що підприємства при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності активно взаємодіють з партнерами по бізнесу, важливими суб'єктами їхньої системи економічної безпеки є служби безпеки партнерів.

Друга підгрупа включає закордонні суб'єкти системи економічної безпеки підприємств. До них відносяться органи державної влади й управління тих країн, на території яких здійснюють свою економічну діяльність підприємства. Важливими закордонними суб'єктами комплексної системи економічної безпеки є правоохоронні органи країн, де здійснюють

свою діяльність підприємства або які вони використовують у якості транзитних.

Особливе значення для забезпечення безпеки при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності належить закордонним партнерам по бізнесу. Їх системи безпеки, адаптовані до місцевих умов, здатні зіграти дуже важливу роль у забезпеченні безпеки підприємств при здійсненні бізнес операцій за кордоном.

Ефективність комплексної системи економічної безпеки в значній мірі залежить від ресурсів, які здатні виділити підприємства нафтогазового комплексу для забезпечення її діяльності. Найважливішим ресурсами комплексної системи безпеки є:

- Адміністративні ресурси. Дозволяють використати всі внутрішні можливості підприємств у системі економічної безпеки.
- Фінансові ресурси. Дають можливість побудувати комплексну систему економічної безпеки, адекватну загрозам і можливостям підприємств нафтогазового комплексу.
- Матеріально-технічні ресурси. Забезпечують комплексну систему економічної безпеки сучасними технологіями, технічними засобами протидії небезпекам і загрозам економічній безпеці підприємств нафтогазового комплексу.
- Інтелектуальні ресурси. Дозволяють використати інновації в комплексній системі економічної безпеки.
- Інформаційні ресурси. Забезпечують комплексну систему економічної безпеки своєчасною й достовірною інформацією про процеси, що відбуваються на підприємствах нафтогазового комплексу, в енергетичній сфері національної й світової економіки, про організовану злочинність, конкурентів і споживачів.

Важливим структурним компонентом комплексної системи економічної безпеки підприємств нафтогазового комплексу є механізм управління. Від механізму управління залежить, наскільки вчасно й

ефективно буде реагувати система безпеки на існуючі й виникаючі небезпеки й загрози для діяльності підприємств і стану їхньої економічної безпеки.

Для того щоб всі внутрішні й зовнішні суб'єкти економічної безпеки підприємств нафтогазового комплексу здійснювали скоординовані за часом і напрямком дії по забезпеченню їхньої економічної безпеки необхідно створити ефективний механізм взаємодії в комплексній системі економічної безпеки. Механізм взаємодії є тим елементом комплексної системи економічної безпеки, без якого вона не зможе працювати як система.

Комплексна система економічної безпеки підприємств нафтогазового комплексу повинна здійснювати свою діяльність в умовах виходу світової економіки із глобальної кризи й системної кризи вітчизняної економіки. Успішна діяльність по забезпеченню економічної безпеки підприємств багато в чому залежить від технологій, методів і способів які застосовуються в діяльності їхніх систем економічної безпеки.

Технології, методи й способи забезпечення економічної безпеки є важливою складовою частиною комплексної системи економічної безпеки підприємств, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність.

Діяльність комплексної системи економічної безпеки підприємств повинна бути добре організована й здійснюватися в правовому полі. Виходячи із цього, важливим елементом комплексної системи економічної безпеки є її організаційно-правова основа.

Пропонована нами структура комплексної системи економічної безпеки підприємств дозволяє інтегрувати сукупність їхніх власних можливостей, а також можливостей зовнішніх суб'єктів для забезпечення економічної безпеки в умовах високої невизначеності процесів, які відбуваються у світовій і вітчизняній економіці, а також у сегменті ринку, де вони здійснюють свою діяльність. Для того, щоб запропоновану комплексну систему економічної безпеки впровадити на підприємства необхідно, в першу чергу, розробити модель її функціонування. На рисунку 2 ми пропонуємо варіант побудови подібної моделі.

В основі побудови моделі лежать кілька основних підходів:

1. Керувати комплексною системою економічної безпеки повинен безпосередньо директор підприємства.
2. На підприємстві повинна бути створена Рада по економічній безпеці. До складу якої входять керівники й провідні спеціалісти підприємства. Заступником голови Ради повинен бути начальник служби економічної безпеки підприємства.
3. На підприємстві повинні бути створені ефективні механізми управління й взаємодії в системі економічної безпеки.
4. Для структурних підрозділів підприємства повинні бути розроблені завдання, які вони повинні вирішувати в комплексній системі економічної безпеки підприємства.
5. На підприємстві повинен бути створений спеціальний підрозділ для інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності комплексної системи економічної безпеки.
6. Керівниками підприємства повинні бути визначені зовнішні суб'єкти комплексної системи економічної безпеки та умови організації взаємодії з ними.
7. На підприємстві повинен бути розроблений організаційно-правовий механізм побудови й діяльності комплексної системи економічної безпеки.
8. Директор підприємства через систему зворотного зв'язку й моніторингу підрозділу інформаційно-аналітичного забезпечення в режимі он-лайн здійснює управління й контроль над діяльністю комплексної системи економічної безпеки підприємства.

Взаємодія завжди була й залишається найбільш важливим і складним елементом комплексної системи економічної безпеки підприємств при здійсненні ними зовнішньоекономічної діяльності. Це обумовлено тим, що для забезпечення ефективної роботи комплексної системи економічної безпеки необхідно налагодити тісний взаємозв'язок служби економічної

безпеки з усіма структурними підрозділами підприємства, а також зовнішніми суб'єктами системи економічної безпеки.

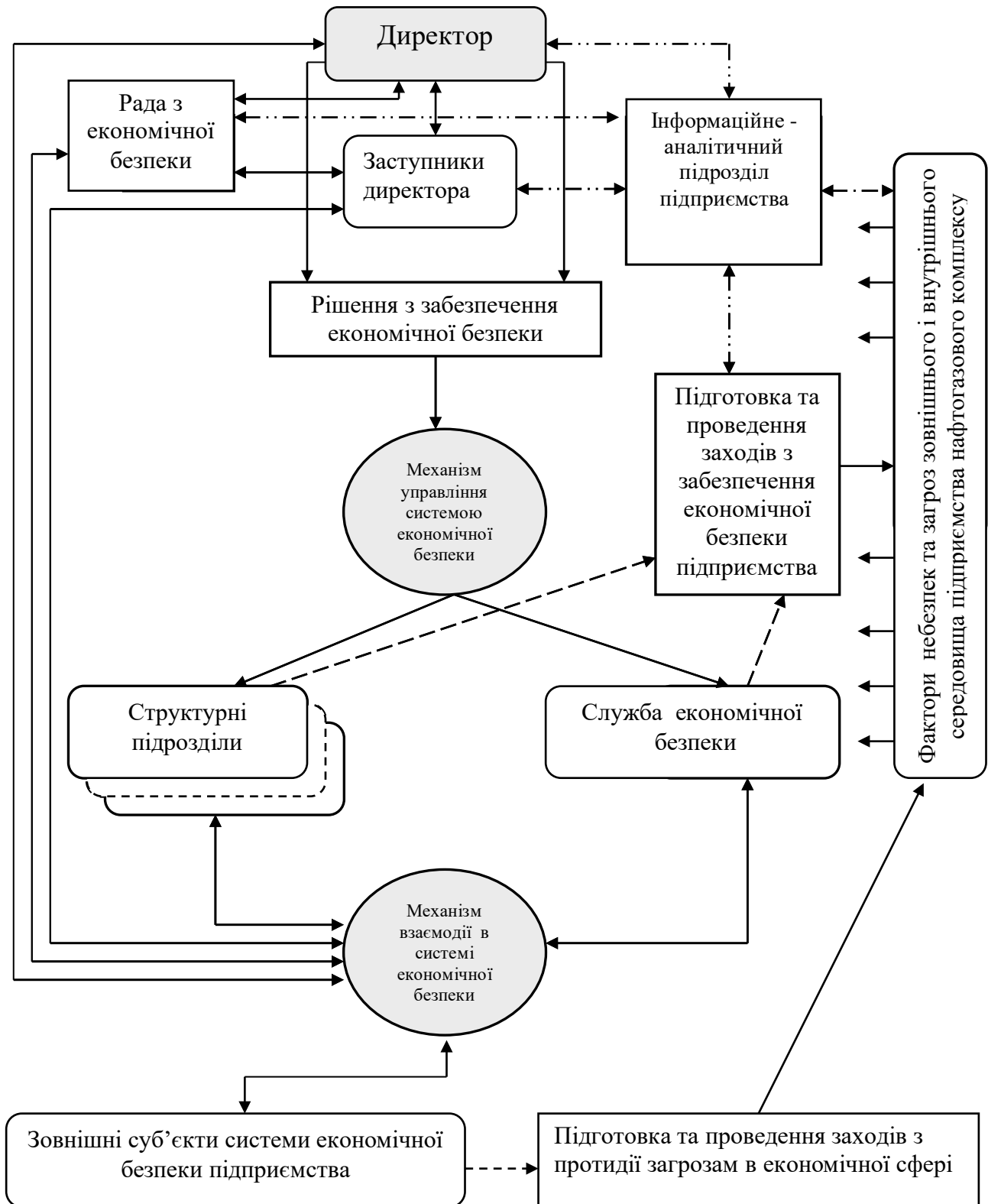

Рис.2. Модель функціонування комплексної системи економічної безпеки підприємства

Добре налагоджена взаємодія дозволить повною мірою й комплексно використати всі власні можливості підприємства, а також можливості зовнішніх суб'єктів комплексної системи економічної безпеки для протидії всім зовнішнім і внутрішнім небезпекам, загрозам і ризикам.

Висновки

В сучасних умовах економічна безпека і розвиток підприємств, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність в значній мірі залежить від ефективності їх систем економічної безпеки.

Успішно протидіяти всім існуючим небезпекам та забезпечити економічну безпеку підприємств на зовнішньому ринку можна тільки на основі комплексного підходу до побудови їх систем безпеки. Тільки комплексна система забезпечення економічної безпеки здатна в сучасних умовах вчасно виявляти, оцінювати та ефективно протидіяти всім факторам небезпекам і загрозам внутрішнього і зовнішнього середовища.

Основою комплексної системи економічної безпеки є корпоративні ресурси підприємства, а також ресурси зовнішніх організацій – органів державної влади та управління, правоохоронних органів, суб'єктів недержавної системи безпеки, ЗМІ, суспільно-політичних організацій з якими здійснюється на основі взаємного інтересу взаємодія у сфері економічної безпеки.

Література

1. Андрійчук В. Г. Розвиток зовнішньої торгівлі України та її економічна безпека : монографія / Андрійчук В. Г. – К. : НІСД, 1999. – 148 с.
2. Економічна безпека суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України в умовах фінансової кризи : [науково-аналітична доповідь] /

- О. В. Конончук, В. Д. Кудрицкий, И. В. Кудря, С. В. Мелесик. – К. : УЕП «Крок», 2009. – 200 с.
3. Козаченко А. В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения / Козаченко А. В., Пономарев В. П., Ляшенко А. Н. – К. : Изд-во «Лібра», 2003. – 327 с.
  4. Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання : монографія / [О. А. Кириченко, М. П. Денисенко, В. С. Сідак, С. М. Лаптев, С. А. Єрохін, О. І. Захаров, П. Я. Пригунов та ін.]. – К. : ІМБ Університету економіки та права «КРОК», 2010 – 412 с.
  5. Куркин Н.В. Управление экономической безопасностью развития предприятия: Монография. – Д.: АРТ-РПЕСС, 2004. – 452 с.
  6. Лагода Т. Кто тянет соки-2003 / Т. Лагода, Е. Родионова // Бизнес. – 2003. – №13. – С.73.
  7. Шлыков В.В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия. – СПб, 1999. – 138 с.
  8. Донець Л. І. Економічна безпека підприємства : навч. посібник / Л. І. Донець, Н. В. Ващенко. – К : Центр учбової літ., 2008 – 240 с.